

2. Державний стандарт базової загальної середньої освіти України (2020 р.) URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
3. Ічанська Н. В. Застосування інформаційних технологій на уроках історії. *Математика. Інформаційні технології. Освіта*. Луцьк: ВНУ, 2023. № 10. С. 60-67.
4. Коваленко О. В. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 9. С. 94-97.
5. Михайлюк В. Сучасні технології у викладанні історії в школі: теоретичні засади студентської педагогічної практики. *International Science Journal of Education Linguistics*. 2022. № 3. Vol. 1. pp. 120-130.
6. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: метод. посіб. Київ: Конві Принт, 2018. 208 с.
7. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (2021 р.) URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/Typovoyi-osvitnoyi-prohramy-dlya-5-9-klasiv.pdf>

Вікторія МУРАЄВА

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДЕБАТІВ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ МИРУ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Процеси реформування загальної середньої освіти в Україні зумовлюють необхідність впровадження сучасних технологій навчання дітей та учнівської молоді, які б розвивали здатність до критичного осмислення подій, що відбуваються. Педагогіка миру, як освітня концепція сучасності, є фундаментом для розвитку в учнів поваги до прав людини, міжкультурного діалогу, емпатії та взаєморозуміння. Її ідеї повинні пронизувати зміст процесу навчання на всіх рівнях загальної середньої освіти.

У цьому контексті уроки історії в основній школі мають унікальний потенціал для реалізації ідей та основних принципів педагогіки миру. Системне впровадження саме таких принципів в історичну освіту сприяє формуванню відповідальних громадян, здатних будувати мирне майбутнє на основі критичного осмислення історичного досвіду.

Найбільш ефективним засобом реалізації цих цілей є проведення історичних дебатів на уроках історії як структурованої інтерактивної освітньої технології, що спрямована на розвиток в учнів здатності до аналітичного осмислення історичних фактів, формування умінь аргументованого викладу власної позиції та толерантного ставлення до альтернативних точок зору.

Освітній результат використання даної інтерактивної технології у навчальному процесі основної та старшої школи виявляється у формуванні

когнітивних та соціально-емоційних компетенцій учнів: розуміння причин та наслідків історичних конфліктів, вміння виявляти маніпуляції та пропаганду, розвиток навичок критичного аналізу історичних джерел, готовність до міжкультурного діалогу, відповідальна громадянська позиція та ін. Тому актуальність даної проблеми не викликає сумнівів.

Аналіз наукових джерел показує, що дана проблема вивчалася низкою вітчизняних вчених, які зробили значний внесок у розвиток педагогіки миру, міжкультурного діалогу та інноваційних підходів до навчання. Зокрема, вплив педагогіки миру на формування соціальної відповідальності та громадянської ідентичності учнів розкрито в працях В. Андрущенка, А. Богуш, Ю. Бойчук, А. Боярської-Хоменко, С. Клепка, І. Прокопенка та ін., методичні аспекти застосування сучасних педагогічних технологій на уроках історії висвітлено у дослідженнях К. Баханова, Л. Богдановської, Д. Десятова, С. Кравцова, О. Мокрогуз та ін., сутність і специфіку дебатів як технології навчання в системі загальної середньої освіти проаналізовано в наукових працях А. Єрмоленко, О. Зими, О. Павленко, Т. Ремех, І. Сущенко та ін. Інтерес науковців до даної проблематики зумовлений необхідністю формування в учнів критичного мислення, навичок конструктивного діалогу та мирного вирішення конфліктів в умовах глобальних викликів сучасності, а також потребою впровадження інноваційних освітніх технологій, які сприяють розвитку громадянської компетентності та культури миру в підростаючого покоління.

Мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні ключових етапів організації і проведення історичних дебатів в основній школі та визначення їх педагогічних особливостей у контексті реалізації ідей педагогіки миру.

Педагогіка миру, як концептуальний напрям педагогічної науки і практики, розглядає мир як основну цінність дружнього співіснування та єдності учнів в освітньо-соціальному середовищі. Виховання миролюбності вважається одним із основних завдань освітніх систем у сучасному світі, включаючи й Україну, де агресія з боку сусідньої держави змушує переосмислити підходи до освіти та формування відповідального ставлення до глобальних проблем миру [1; 4].

На нашу думку, концептуальною основною реалізації ключових ідей педагогіки миру в основній школі є формування в учнів культури миру саме через історичну освіту, що передбачає розвиток критичного мислення, толерантності, навичок ненасильницької комунікації та конструктивного вирішення конфліктів. При цьому учні усвідомлюють цінності міжкультурного діалогу та виявляють повагу до різноманіття історичних наративів і перспектив.

Аналіз наукових праць [2; 3; 5; 6] показує, що історичні дебати є структурованою навчальною технологією, що передбачає формалізоване обговорення історичних подій, явищ чи процесів через аргументоване

протиставлення різних точок зору, спрямоване на розвиток критичного мислення, комунікативних навичок та поглиблення історичних знань учнів. Вона базується на принципах історизму, науковості, полікультурності, толерантності, об'єктивності, демократичності та академічної доброчесності при роботі з історичними джерелами та інтерпретації історичних фактів, що безпосередньо пов'язано з концепцією педагогіки миру.

Історичні дебати, виступаючи одночасно і як форма активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, виконують комплекс важливих функцій: 1) освітню (формування глибоких знань історичних подій, процесів та явищ), 2) розвивальну (розвиток критичного та системного мислення, аналітичних здібностей), 3) комунікативну (вдосконалення навичок публічного виступу та культури дискусії), 4) виховну (формування поваги до різних точок зору та історичних наративів), 5) дослідницьку (розвиток умінь працювати з історичними джерелами та доказовою базою), 6) мотиваційну (стимулювання інтересу до вивчення історії), 7) рефлексивну (формування здатності до самоаналізу та критичного осмислення власної позиції) [2; 6].

Також для нашого дослідження важливим є питання типології історичних дебатів, оскільки різні формати проведення дебатів дозволяють ефективно досягати конкретних навчальних цілей та розвивати різноманітні компетентності учнів. Узагальнений змістовно-порівняльний аналіз наукових джерел приводить нас до висновку, що в цілому історичні дебати можна класифікувати: за форматом проведення (класичні, модифіковані, експрес-дебати, онлайн-дебати); за тематичним спрямуванням (політико-історичні, соціально-історичні, культурно-історичні, економічно-історичні) та за кількістю учасників (парні, групові, командні, масові). Практичне використання вчителем даних типів дебатів забезпечує варіативність освітнього процесу відповідно до тематики історичного матеріалу та рівня підготовки школярів.

Теоретичний аналіз наукових джерел А. Єрмоленко [3], О. Мокрогуз [5], О. Зима та Т. Ремех [6] дозволяє стверджувати, що методика проведення історичних дебатів є складним і багатогранним процесом, що потребує ретельного планування, чіткої організації, врахування вікових та психологічних особливостей учнів, а також створення сприятливого освітнього середовища для конструктивного діалогу та критичного аналізу історичних подій.

Вищезазначене приводить нас до висновку, що методика проведення історичних дебатів, як інструмент реалізації педагогіки миру, базується на системному підході до організації навчально-виховного процесу та передбачає комплексне формування когнітивних, комунікативних та соціально-емоційних компетентностей учнів основної школи. Ключовою особливістю даної методики є її спрямованість на розвиток критичного

мислення та навичок мирного вирішення конфліктів через аналіз історичних подій та процесів.

На основі аналізу наукових джерел [1; 2; 3; 4; 5; 6], практики викладання історії в основній школі, нами робиться спроба визначити основні етапи проведення історичних дебатів в основній школі як інструменту реалізації педагогіки миру. До них відносимо: підготовчий (вводно-мотиваційний), основний (інтелектуально-діяльнісний), заключний (оцінювально-рефлексивний).

1. *Підготовчий (вводно-мотиваційний) етап* передбачає ґрунтовну попередню роботу вчителя з визначення тематики дебатів, формування команд учнів та роботу учнів з історичними джерелами.

Особлива увага приділяється вибору історичних ситуацій, які демонструють можливості мирного врегулювання конфліктів, успішні приклади міжнародної співпраці та дипломатичного вирішення суперечностей. Такими темами можуть бути: «Чи можна було уникнути світових війн: альтернативні шляхи розвитку історії», «Герої чи загарбники: як по-різному оцінюють історичні постаті в різних країнах», «Діти на війні: як конфлікти впливали на молодь у різні часи», «Чи завжди революції приносять мир: позитивні та негативні наслідки змін», «Як історія може допомогти уникнути нових війн: уроки минулого для майбутнього» та ін. Зауважимо, що тематика повинна відповідати віковим особливостям учнів 5-9 класів та мати потенціал для багатоаспектного аналізу.

При формуванні команд учитель враховує баланс компетенцій, рівень комунікації та мотивації учнів: важливо забезпечити різноманітність учасників, щоб у команді були як лідери, так і стратеги, аналітики, оратори. Оптимальний розмір команди становить 4-5 осіб, що дозволяє кожному виконати важливу роль. У молодших підлітків (5-6 класи) варто звернути увагу на заохочення участі та формування впевненості у висловленні думок, а у старших підлітків (7-9 класи) – на розвиток аналітичних навичок та критичного мислення.

Особливістю цього етапу є те, що історичні дебати потребують не лише знання фактів, але й умінь аргументовано висловлювати позицію та вести дискусію. Тому варто приділити увагу командній динаміці: учасники повинні вміти слухати один одного, розподіляти обов'язки (наприклад, хтось готує аргументи, хтось знаходить контраргументи, а хтось формулює висновки). Корисним для учнів буде попереднє знайомство з форматом дебатів, аналіз минулих історичних дискусій та робота з історичними джерелами. Такий підхід допомагає створити згуртовану, ефективну команду, яка не лише змагатиметься, а й навчиться конструктивного діалогу та пошуку істини.

Також у процесі безпосередньої підготовки до дебатів здійснюється індивідуальна та групова робота з учнями щодо опрацювання історичних

джерел, формування аргументаційної бази та розвитку навичок публічних виступів. Аналіз історичних подій повинен включати розгляд різних перспектив та точок зору всіх учасників конфлікту. При цьому вчитель виступає в ролі фасилітатора, який спрямовує пошукову діяльність учнів та допомагає структурувати зібрану інформацію: акцентує увагу на тому, що усвідомлення історичного досвіду є ключем до побудови мирного майбутнього, оскільки аналіз помилок минулого допомагає уникнути їх повторення. Завдяки такому підходу учні розвивають емпатію, вчать ся цінувати людське життя та важливість співпраці між людьми, культурами та націями. Аналіз історичних подій сприяє формуванню переконання, що мирні методи врегулювання є більш ефективними та гуманними, ніж насильство чи агресія [3; 6].

2. *Основний (інтелектуально-діяльнісний) етап* включає безпосереднє проведення дебатів за визначеним форматом. На початку кожна команда отримує можливість представити свою позицію, аргументуючи її історичними фактами, логічним аналізом та власними висновками. Кожен виступ повинен бути структурованим, містити чітку тезу, аргументи та приклади, що її підкріплюють. Важливо, щоб учні уникали емоційних висловлювань та суб'єктивних суджень, спираючись на наукові підходи та достовірні джерела.

Розгорнута аргументація передбачає глибокий аналіз історичних подій та їх інтерпретацію через призму сучасного розуміння. Команди мають представити детальні докази на підтримку своєї позиції, використовуючи різноманітні історичні джерела. Важливим аспектом є вміння команд логічно пов'язувати різні аргументи та будувати переконливу аргументаційну лінію. У контексті педагогіки миру особлива увага приділяється аналізу можливостей мирного вирішення історичних конфліктів: учні мають продемонструвати розуміння складності історичних процесів та їх впливу на сучасність.

Після вступних промов команди переходять до комунікативної взаємодії: учасники мають можливість відповідати на аргументи опонентів, ставити уточнювальні питання та формулювати контраргументи. Важливим елементом при цьому є активне слухання: учні повинні не лише висловлювати власну думку, а й аналізувати слова суперників, шукати слабкі місця в їхній аргументації та відповідати переконливо, зберігаючи повагу до опонентів. Це сприяє розвитку критичного мислення та навичок ведення конструктивного діалогу.

Потрібно зазначити, що раунд запитань і відповідей є важливим структурним компонентом даного етапу дебатів, який дозволяє поглибити розуміння позицій обох сторін – команди мають можливість уточнити аргументи опонентів та виявити можливі слабкі місця в їхній аргументації. Особлива увага приділяється вмінню учнів формулювати конструктивні запитання та надавати чіткі, обґрунтовані відповіді. У рамках педагогіки

миру важливо, щоб цей етап сприяв кращому розумінню різних точок зору та пошуку спільних позицій, тому запитання мають бути спрямовані на поглиблення розуміння історичних подій, а не на створення конфронтації.

Також на цьому етапі дебатів важливу роль відіграє модератор (учитель або спеціально призначений учень), який стежить за дотриманням регламенту та правил дискусії. Він може надавати слово учасникам, контролювати час виступів та забезпечувати рівноправну участь кожної команди. Якщо під час дебатів виникає непорозуміння або суперечливі моменти, модератор допомагає врегулювати ситуацію, наголошуючи на необхідності дотримання принципів педагогіки миру: толерантності, взаємоповаги та відкритості до діалогу.

Окрім основної дискусії, можна організувати додаткові активності, що сприятимуть залученню всіх учнів. Наприклад, глядачі можуть ставити запитання командам або голосувати за найпереконливіший аргумент. Це дозволяє навіть тим, хто не бере безпосередньої участі у дебатах, розвивати навички аналізу та оцінювання інформації. Також можна використати рольові дебати, де учасники виступають від імені історичних персонажів, що допомагає краще зрозуміти різні точки зору на події минулого.

3. *Заключний (оцінювально-рефлексивний) етап* передбачає підведення підсумків, рефлексію та поширення результатів проведення дебатів. Після завершення дебатів учні разом із вчителем аналізують процес обговорення, визначають сильні та слабкі сторони аргументації кожної команди, а також оцінюють власну участь у дискусії. Важливо не лише підбити підсумки змагальної частини, але й звернути увагу на те, як відбувалося спілкування між учасниками: чи були дотримані принципи конструктивного діалогу, поваги до опонентів, вміння слухати і відповідати аргументовано. Такий аналіз допомагає учням краще зрозуміти власні сильні та слабкі сторони в дебатах, що сприяє їхньому особистісному розвитку.

Окрім аналізу змістовності виступів, доцільно обговорити емоційну складову дебатів. Учні можуть поділитися своїми враженнями: наскільки легко чи складно було захищати власну позицію, чи змінилася їхня думка щодо обговорюваної теми, як вони почувалися під час дискусії. Особливу увагу слід приділити тому, як дебати сприяли розвитку навичок мирного врегулювання конфліктів. Учитель може ставити запитання на кшталт: «Чи змогли ви знайти компромісні рішення?», «Як ви ставилися до аргументів опонентів – з повагою чи з недовірою?», «Які уроки можна винести для реального життя?» та ін..

Оцінювання дебатів може включати різні критерії: змістовність аргументів, здатність чітко формулювати думки, вміння вести діалог і контраргументацію, а також рівень толерантності та дотримання правил дискусії. Важливо, щоб учні не сприймали оцінювання як просто виставлення балів, а розглядали його як можливість отримати

конструктивний зворотний зв'язок і покращити свої навички. Можна використати самооцінювання, де кожен учень визначає свої сильні та слабкі сторони, а також взаємооцінювання, коли команди аналізують аргументацію одна одної [3; 5].

Для більш глибокої рефлексії вчитель може запропонувати учням написати коротке есе про те, що вони дізналися під час дебатів і як цей досвід допоміг їм краще зрозуміти важливість мирного діалогу та взаєморозуміння. В есе учні можуть розглянути не лише тему дискусії, а й те, як вони взаємодіяли з іншими, які труднощі виникли та як їх можна подолати в майбутньому. Також можна запропонувати творчі завдання, наприклад, скласти коротку пам'ятку про принципи ефективної дискусії або розробити рекомендації для майбутніх учасників дебатів.

Отже, підсумковий етап відіграє ключову роль у закріпленні навичок, отриманих під час дебатів: він допомагає не лише оцінити рівень знань і аргументаційних умінь учнів, але й сформуванню здатності до рефлексії, аналізу власної поведінки та ставлення до інших. Це сприяє розвитку культури безконфліктного спілкування, що є одним із головних завдань педагогіки миру.

Зауважимо, що регламент історичних дебатів має бути чітко структурованим та зрозумілим для всіх учасників освітнього процесу. Відповідно до принципів педагогіки миру, важливо встановити часові межі для кожного етапу дебатів, які забезпечать можливість повного викладу аргументів та контраргументів. На підготовку до дебатів рекомендується виділяти достатньо часу для глибокого опрацювання історичних джерел та формування аргументованої позиції. Регламент має передбачати можливість конструктивного діалогу між командами та забезпечувати рівні можливості для висловлення різних точок зору. В контексті педагогіки миру важливо, щоб регламент сприяв формуванню атмосфери поваги та взаєморозуміння між учасниками.

Таким чином, історичні дебати виступають ефективним інструментом формування критичного мислення та навичок мирного вирішення конфліктів в учнів основної школи. Методика проведення історичних дебатів у контексті педагогіки миру є дієвим засобом формування в учнів основної школи ключових компетентностей, зокрема критичного мислення, навичок аргументованого висловлення, конструктивного діалогу та аналізу історичних конфліктів з акцентом на їх мирне вирішення, що сприяє не лише засвоєнню історичних знань, але й усвідомленню значущості толерантності, взаєморозуміння та мирного співіснування в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Педагогіка миру: актуальність теорії та практики. *Вища освіта України*. 2014. № 2. С. 5–12.

2. Діалог, переговори та дебати: посіб. для вчителів / О. Павленко, А Сизенко, Т. Декшна, М. Лобойко, А. МакМюррей та ін. British Council-Київ : Симоненко О. І., 2021. 114 с.
3. Єрмоленко А. Б. Дебатні технології: педагогічна практика. *Післядипломна освіта в Україні*. 2015. № 1. С. 81–85.
4. Клепко С. Ф. Педагогіка миру і філософія війни: пошук істини. *Постметодика*. 2016. № 2 (125). С. 21–24.
5. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків: Основа. 2007. 192 с.
6. Навчання демократії через дебати: навч.-метод. посіб. / Упор. О.В. Зима, Т.О. Ремех. Київ: Літера ЛТД. 2015. 104 с.